

LAJTOS NÓRA

AZ IRODALOM HATÁRÁTKELŐI

Meglepően érett anyaggal találkozhat az olvasó egy fiatal irodalmártól, ha keze ügyébe kerül a *Bezárkózás vagy határátlépés?* című, tanulmányokat, esszéket és kritikákat közreadó gyűjteményes kötet. A könyv három mottóval indul: Németh Lászlótól a kritikaíró feladatvállalásáról, Grendel Lajostól az izoláció és az egyetemesség problémakörére, Németh Zoltántól pedig az állandó újragondolás fontosságáról, mely szerint „*vállalni [kell] azt is, hogy »igazságainkat« szüntelenül módosítanunk kell.*”

Csordás László második önálló könyvének első felében (*Bezárkózás vagy határátlépés?*) szülőföldje, Kárpátalja irodalmának létmódját keresi-kutatja, többek között egy-egy alkotást elemezve. A második felében (*Kísértés és kísérlet*) kritikákat közöl Márkus Béla, Szilágyi István, illetve Papp Endre Görömbei András műveit tárgyaló monográfiájáról, valamint Dragomán György, Krusovszky Dénes, Jenei László, Halász Margit, Oláh András és Zelei Miklós műveiről. A huszonegy írás mindegyike gondos arányérzékről tanúskodik. Csordás László irodalomtörténeti igényességgel nyúl tárgyahoz, jól átfésült lábjegyzetei a szakirodalom elmélyült ismeretét bizonyítják.

A kötetnyitó tanulmány egy kárpátaljai szerző emblematicus regényét állítja a középpontba: Berniczky Éva 2007-es művét, a *Méhe nélkül a bábát*, melynek fő mondanivalója, hogy „*az elindulásban mindig ott van a megérkezés*”. A tanulmányíró leszögezi, hogy az elmúlt 10–15 év során ebben a regionális kánonban alapvető változások történtek: a kárpátaljai magyar irodalom zártsága sok tekintetben oldódott, ami annak az irodalomelméleti fordulatnak is köszönhető, hogy a hangsúly a szerzőről áttevődött a mű és a befogadó viszonyára. Amikor Csordás László a kárpátaljai fiatal generáció formálta kortárs irodalmi életéről szól, első helyen hívja fel a figyelmünket a Kovács Vilmos Irodalmi Társaságra (KVIT), melynek ő az elnöke, és éppen ezért szívügyének tartja a fiatalok útjának egyengetését az értelmiségi létben. A névadó Kovács Vilmos verseinek szemeztetése közben kiemeli a költő 1959-es *Tavaszi viharok* és az 1968-as *Csillagfénynél* című kötetét.

Igen izgalmas témát érint az *Emlékirás és regényszerűség* című tanulmány, amely Mandrik Erzsébet két emlékirata – *A pokol bugyraiban*, *A pokol tornácán* – alapján értekezik arról a fontos kérdéstről, hogy ezek az írások képesek-e túllépni a regionális írásbeliségen, és így részévé válhatnak-e a szépirodalmi kánonnak.

A kötetben két írás is foglalkozik Vári Fábián László munkásságával. Az egyikben a szerző a regionális kultúrában kiteljesedő, nyitott költői életművet szemléli a *Jég és korbács* (2010) és az *Ereimben az idő* (2015) című kötet versidézeteivel. A *Változatok a halotti beszédre* című versét „*Máraiéval az is rokonítja, hogy mindkét szöveg erőteljesen felajánlja az életrajzi olvasás lehetőségét, így perspektívájuk között is könnyen vonható párhuzam: Márai az emigráns-, míg Vári Fábián a kárpátaljai kisebbség léthelyzetéből tekint a magyar kultúrára*” – fogalmazza meg a két vers közötti párhuzamot Csordás László. Vári Fábián önéletrajzi regényéről, a *Vásártérről* pedig megállapítja, hogy kultúrahordozó szerepe is van a regionális szókészlet, a helyi népszokások, babonák, anekdoták regénytémába való illesztésével, amelyben az egyéni emlékezet egyfajta kollektív memória által van jelen. Ezzel kapcsolatban idéz Aleida Assmann *Rossz közérzet az emlékezetkultúrában* című, neves művéből: „*Az emlékezés egy dinamikus folyamat, amely a belső nyomás és a külső körülmények hatására az állandó változás állapotában van*”.

Nagy Zoltán Mihály *A sátán fattya* című regénye, amely már öt kiadást ért meg, „*a kommunikatív emlékezet kulturálissá való átalakításának egyik alapműve Kárpátalján*” – írja Csordás László. Érdekes, hogy az előző kiadások kísérő tanulmányok kontextuális hálójában jelentek meg, például a Magyar Napló gondozta szöveg Bertha Zoltán alapos írásával. Egy Berniczky-ópusz, a *Szerencsegyökér* című novellagyűjtemény is bekerült a kötetbe, amely az ungvári Kárpáti Kiadónál jelent meg, és szinte alig lehet hozzájutni, így recepciós útja is egyenetlenné vált. Lőrincz P. Gabriella *Szürke* című verseskötete kapcsán jegyzi meg Csordás László, hogy „*A legsikerültebb darabok egyetlen, könnyen behatárolható gondolati mag kibontásával [...] érnek el hatást*”. A haza és hiánya, az elvágódás, az otthonteremtés jellegzetes motívumai lírájának. Végezetül Brenzovics Marianna *Kilátás* című regényének behatóbb elemzésére vállalkozik a szerző. Végigköveti a mű recepciós útját, és felhívja a figyelmet a regény filmszerű építkezésére, az ekphrasiszok jelentőségére.

A kötet első szövegblokkja befejezésül hírt ad egy orosz nyelvű antológiáról, amely Bodor Ádám, Orbán János Dénes, Gion Nándor, Tolnai Ottó, Lovas Ildikó, Grendel Lajos, Németh Zoltán, Mizser Attila, Bartha Gusztáv és Berniczky Éva írásait rostálja egybe.

Csordás László könyvének második fele Szilágyi István munkásságát járja körül négy írással. Jómagam szem- és fültanúja voltam annak, amikor egy doktori műhelyóra alkalmával Görömbei András professzor felajánlotta a Szilágyi-életmű beható, tudományos értekezéssé duzzasztható tanulmá-

nyozását Csordás Lászlónak. A választás két probléma köré szövődött: miért nem egy „divatosabb” íróval foglalkozik a szerző, illetve miért érdeklődik ennyire egy kárpátaljai magyar irodalmár egy erdélyi magyar író iránt? Ezekre a kérdésekre választ adhatnak Szilágyi István nyilatkozatai, amelyek *összmagyar* irodalomban gondolkodnak.

Az életmű legjobb ismerője, Márkus Béla vállalkozott 2018-ban a Szilágyi-monográfia megírására. Erre reflektál Csordás László következő írása. A monográfiáról összességében megjegyzi, hogy minden részletre kiterjedő sorai eleven életműolvasatról tanúskodnak, olvasóbarát stílusával nemcsak állít valamit, de vitára is ösztönöz.

A kötet két legerjedelmesebb írása egy-egy tanulmány Szilágyi István regényeiről, amelyekben a szerző a regionális kánonokat is bevonja a magyar irodalom horizontjába úgy, hogy közben a népi és hermeneutikai alapozás eltérő kérdésirányait is kijelöli. Relevánsan emeli be tanulmányába Görömbei András három, a magyar irodalom területi tagolódását rendszerszerűen leíró alapfogalmát: az egyetemes magyar irodalmat, a nemzetiségi magyar irodalmat és az anyaországi irodalmat. A másik tanulmány 34 oldalon keresztül tárgyalja Szilágyi első útkereső regényét, az *Üllő, dobszó, harangot*, amely 1969-ben jelent meg, Márkus Béla észrevétele szerint egy időben Bálint Tibor *Zokogó majom*, Kányádi Sándor *Fától fáig* és Szilágyi Domokos *Búcsú a trópusoktól, A láz enciklopédiája* című kötetével. Talán ez okozhatta a mű recepciós „repedéseit” már a befogadástörténet legelején. A tanulmány továbbá számba veszi a regény szereplőinek lélekrajzát, időperspektíváját és gazdag szakirodalmát is.

Csordás László könyve végére még hét kritikát illeszt: Dragomán György *Máglya* (2014), Krusovszky Dénes *A fiúk országa* (2014), Jenői László *bluebox, kiskerti tabló* (2012), Halász Margit *A vörös nyelvű párdúc* (2016), Oláh András *Idegen test* (2013), Zelei Miklós *A kettézárt falu* (2017) című műveiről és Papp Endre *Görömbei András* (2019) monográfiájáról nyújt áttekintést. Cselekményleírása sohasem hat öncélúan, még akkor sem, amikor viszonylag szűk terjedelmi korátok közé kell szorítania mondanivalóját. Kritikusai meglátásai vezetnek gondolatmenetét. Papp Endre monográfiájáról jegyzi meg, hogy „végig gondosan ügyel a mértéktartó fogalmazásra, problémaérzékenysége lehetőség szerint kerüli az egyoldalú kiemeléseket, bírálatokat.” E kijelentés saját kötetére is érvényes.

Csordás László: *Bezárkózás vagy határátlépés? Tanulmányok, esszék, kritikák*. Napkút, Budapest, 2020.